

12. Кобелев Е.В., Малетин Н.П., Чан Куок Нгуен. Вьетнам в системе международных отношений / МГИМО. М., 1995.
13. Костюнина Г.М. Азиатско-Тихоокеанская экономическая интеграция, М., 2002.
14. Ли Куан Ю. Сингапурская история. Из “третьего мира” – в первый, М., 2005.
15. Лундестад Г. Восток, Запад, Север, Юг. Основные направления международной политики, перевод с английского, М., 2002.
16. Мазырин В.М. Современный Вьетнам: реформы, обновления, модернизация (1986 – 1997). М., 1999.
17. Малетин Н.П. АСЕАН в системе международных отношений / МГИМО. М., 1982.
18. Малетин Н.П. АСЕАН: Три десятилетия внешней политики (1967 – 1997). М., 1999.
19. Малетин Н.П. АСЕАН: четыре десятилетия развития / МГИМО(У). М., 2007.
20. Малетин Н.П. Внешняя политика Камбоджи. МГИМО. М., 2004.
21. Михеев В.В. Глобализация и азиатский регионализм. Выводы для России. М., 2001.
22. Мосяков Д.В., Тюрин В.А. История Юго-Восточной Азии. М., 2004.
23. Плеханов Ю.А., Рогожин А.А. Экономика и политика стран АСЕАН. М., 1985.
24. Расширение ЕС и Россия / Под ред. О.В. Буториной. М., 2006.
25. Самойленко В.В. АСЕАН: политика и экономика. М., 1982.
26. Современные международные отношения и мировая политика. Учебник / МГИМО(У); под ред. А.В. Торкунова. М., 2004.
27. Соловьев Б.А., Фетуни Л.А. Экономическая политика империализма в Азии. М., 1979.
28. Тексты итоговых документов саммитов АСЕМ [Электронный ресурс] URL:www.aseanboard.org
29. Хальдин М.А. АСЕАН без иллюзий. М., 1983.
30. Хан Хьеп. История Ассоциации государств Юго-Восточной Азии (АСЕАН) 1967 – 2000 гг. М., 2002.
31. Хохлов И.И. Наднациональность в политике Европейского Союза. М., 2007.
32. Чан Хьеп. История Ассоциации государств Юго-Восточной Азии (АСЕАН) 1967 – 2000 гг. М., 2002.
33. Чуфрин Г.И., Подберезский И.В. Становление региона: интеграционные процессы в Юго-Восточной Азии. М., 1989.
34. Чуфрин Г.И. Амиров В.Б. Восточная Азия: между регионализмом и глобализмом. М., 2004.
35. ASEAN in a Changed Regional and International Political Economy. The Center for strategic and International Studies, Jakarta, 1995.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Жеребчук Софія Валентинівна – аспірант Дипломатичної академії України при МЗС України.

Наукові інтереси: історія південно-східної Азії.

УДК: 94(5)

ПРОПАГАНДИСТСЬКЕ СУПРОВОДЖЕННЯ РАДЯНСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ ДО АФГАНІСТАНУ

Олександр КОВАЛЬКОВ (Кіровоград)

Проаналізовано механізм пропагандистського супроводження радянського вторгнення до Афганістану з трьох основних напрямків: на міжнародній арені, у середині країни та серед військовослужбовців, яких відправляли на службу до ДРА.

Ключові слова: Демократична Республіка Афганістан, Обмежений контингент радянських військ, радянське вторгнення, пропагандистське супроводження.

Проанализировано механизм пропагандистского сопровождения советского вторжения в Афганистан по трем основным направлениям: на международной арене, внутри страны и среди военнослужащих, направляемых на службу в ДРА.

Ключевые слова: Демократическая Республика Афганистан, Ограниченный контингент советских войск, советское вторжение, пропагандистское сопровождение.

Mechanism of advocacy support the Soviet invasion of Afghanistan in three main areas: on the international scene, both internally and among soldiers deployed for service in DRA is analyzed.

Keywords: Democratic Republic of Afghanistan, the Limited contingent of Soviet forces, the Soviet invasion, advocacy support.

Дев'ятирічна війна, яку СРСР вів у Демократичній Республіці Афганістан, стала однією з найбільш масштабних подій міжнародного життя доби “холодної війни”. Вона значно поглибила афганську кризу, започатковану так званою Квітневою (Саурською) революцією 1978 р., справила колосальний вплив на суспільно-політичний і соціально-економічний розвиток Радянського Союзу, а також на увесь спектр міждержавних відносин у світі. Інтерес дослідників різних напрямків до подій в Афганістані з роками не згасає, про що свідчить широка історіографічна база. Про війну в Афганістані написано близько тисячі праць [1]. Щоправда, переважна частина цього доробку стосується історії військових дій, особливостям

їхнього ведення в гірських умовах, специфіці застосування різних видів озброєння і техніки тощо. Тому чимало проблем, пов'язаних із радянською інтервенцією до Афганістану, і надалі залишаються відкритими. У цій статті ми поставили за мету розкрити механізм пропагандистського супроводження радянського вторгнення до Афганістану з трьох основних напрямків: на міжнародній арені, у середині країни та серед військовослужбовців, яких відправляли на службу до ДРА.

У роки “холодної війни” жодна зовнішньополітична акція не обходилася без ідеологічного та пропагандистського її супроводження в засобах масової інформації та в офіційних заявах радянського керівництва. Пропаганду можна вважати одним із вагомих важелів управління й контролю над суспільством в умовах тоталітарного ладу. Головною метою, яка цим переслідувалася, було виправдання та обґрунтування тих чи інших дій в очах світової громадськості та, власне, населення Радянського Союзу. У випадку із вторгненням радянського військового контингенту до Демократичної республіки Афганістан у грудні 1979 р. пропагандистське супроводження мало відповідати масштабам події. Адже військовий конфлікт в Афганістані, залишаючись локальним конфліктом, став одним із найбільш заідеологізованих, він загострив ідеолого-політичне протистояння двох конфронтаційних систем і набув згодом характеру справжньої інформаційної війни.

Принципові засади пропагандистського супроводження радянської акції в Афганістані були вироблені на засіданні Політбюро ЦК КПРС у день початку військової операції – 27 грудня 1979 р. Протокол цього засідання за № 177 містив ряд документів, котрі визначили лінію поведінки радянського й афганського керівництва на роки вперед. Так, Додаток 6 цього протоколу мав назву “Про пропагандистське забезпечення нашої акції стосовно Афганістану”. В ньому, зокрема, йшлося: “При висвітленні в нашій пропагандистській роботі – у пресі, по телебаченню, радіо, здійсненій Радянським Союзом на прохання керівництва Демократичної Республіки Афганістан, акції допомоги у відбитті зовнішньої агресії керуватися наступним.

1. В усій пропагандистській роботі виходити із положень, які містяться у зверненні афганського керівництва до Радянського Союзу з проханням про військову допомогу і з повідомлення ТАРС із цього приводу.

2. В якості головної тези виділяти те, що здійснене на прохання афганського керівництва направлення до Афганістану обмежених радянських військових контингентів має єдину мету – надання народу й уряду Афганістану допомоги й сприяння в боротьбі проти зовнішньої агресії. Жодних інших цілей ця радянська акція не має на меті.

3. Підкреслювати, що внаслідок актів зовнішньої агресії, втручання зовні в афганські справи, котре посилювалося, виникла загроза для завоювань квітневої революції, для суверенітету й незалежності нового Афганістану. В цих умовах Радянський Союз, до якого керівництво Демократичної Республіки Афганістан за останні два роки неодноразово зверталось з проханням про допомогу у відбитті агресії, відгукнувся позитивно на це прохання, керуючись, зокрема, духом і літерою радянсько-афганського Договору про дружбу, добросусідство й співробітництво.

4. Прохання уряду Афганістану й задоволення цього прохання Радянським Союзом – це винятково справа двох суверенних держав – Радянського Союзу та Демократичної Республіки Афганістан, які самі регулюють свої взаємовідносини. Їм, як і будь-якій державі – члену ООН, належить право на індивідуальну й колективну самооборону, передбачену статтею 51 Статуту ООН.

5. При висвітленні змін у керівництві Афганістану підкреслювати, що це є внутрішньою справою афганського народу, виходити із заяв, опублікованих Революційною Радою Афганістану, з виступів Голови Революційної Ради Афганістану Кармаля Бабрака.

6. Давати тверду й аргументовану відсіч будь-яким можливим інсинуаціям щодо радянського втручання у внутрішні афганські справи, яке нібито має місце. Підкреслювати, що СРСР не мав і не має жодного стосунку до змін у керівництві Афганістану. Завдання Радянського Союзу у зв'язку із подіями в Афганістані й навколо нього зводиться до надання допомоги та сприяння в обороні суверенітету й незалежності дружнього Афганістану перед обличчям зовнішньої агресії. Як тільки ця агресія припиниться, загроза суверенітету й незалежності афганської держави відпаде, радянські військові контингенти будуть невідкладно й повністю виведені з території Афганістану” [2, с. 10].

Ці положення були покладені в основу циркулярів радянським послам у Німецькій Демократичній Республіці, Польщі, Угорщині, Чехословаччині, Болгарії, Кубі, Монголії, В'єтнамі (Додаток 1 Протоколу № 177), радянським послам в усіх державах, окрім перерахованих нижче (Додаток 2), представнику СРСР при ООН у Нью-Йорку (Додаток 3) і тексту повідомлення ТАРС (Додаток 4) [2, с. 6 – 10].

З погляду міжнародного права аргументи кремлівського керівництва були доволі хиткими, на чому наголошують більшість дослідників. По-перше, усі прохання з боку лідерів ДРА – спочатку Нура Мухаммеда Таракі, а потім Хафізулли Аміна – не мали офіційного характеру, не були задокументовані й не могли бути фактично підтвердженими. По-друге, законність уряду Б. Кармаля могла бути поставлена під сумнів, оскільки він був створений не до, а після початку військової кампанії з боку СРСР. Тому якраз від уряду Б. Кармаля фізично не могло надійти жодного, нехай і не офіційного, прохання про допомогу на адресу Радянського Союзу. І по-третє, надто хиткою була опора на статтю 51 Статуту ООН. Країна, котра діє на її основі, має негайно поставити Раду Безпеки ООН до відома [3]. Цього ж ні Кабул, ні Москва не зробили, сховавшись за заявою про “двосторонні відносини обох держав”, до яких втручатися ніхто не має права. До того ж СРСР увів свої війська до суверенної держави не з миротворчою місією, а на підтримку одного із учасників громадянської війни, яка тривала в країні вже понад рік. І більш ніж очевидно, що ні радянсько-афганський Договір від 5 грудня 1978 р., ні Статут ООН не обумовлювали силової участі однієї держави в процесі зміни вищого керівництва іншої.

Тому не дивно, що очікуваного ефекту, а саме розуміння й прийняття світовою громадськістю дій радянського керівництва, досягнуто не було. Уже 28 грудня 1979 р. у своєму листі на адресу Л. Брежнєва президент США Д. Картер поставив під сумнів аргументи Кремля: “Мій уряд жодним чином не може прийняти переданого послу Уотсону 27 грудня роз’яснення радянського уряду про те, що радянські Збройні Сили були надіслані до Афганістану на прохання керівництва цієї країни. Реальні факти явно засвідчують, що ці самі радянські війська були використані для того, щоб повалити вже наявний уряд Афганістану й нав’язати новий, котрий жорстоко стратив колишнього Президента і, судячи з повідомлень, його родину” [4, с. 121]. Далі американський лідер наголошував на тому, що “Ми звертаємо дуже серйозну увагу на те, що з часів вторгнення до Угорщини і Чехословаччини – це перший випадок, коли Радянський Союз вдався до прямої військової акції проти іншої країни. У цьому разі радянська військова інтервенція в Афганістані – до того ж країни, що не приєдналася, – безумовно, становить новий, деструктивний і небезпечний етап у використанні вами військової сили, що викликає глибоке занепокоєння стосовно загального спрямування радянської політики” [4, с. 121]. Лист завершувався жорстким попередженням: “Жодна наддержава не може привласнити собі право усувати або повалювати збройним способом законно встановлений уряд в іншій країні. Такий прецедент небезпечний. Він зневажає усі загальноприйняті норми міжнародної поведінки. Якщо Ви не відмовитеся від Вашого нинішнього способу дій, це неминуче поставить під загрозу американо-радянські відносини в усьому світі. Я наполегливо закликаю Вас прийняти швидкі й конструктивні дії з виведення Ваших військ і припинити втручання у внутрішні справи Афганістану” [4, с. 121].

Відповідь радянського генсека не містила нічого, щоб не вписувалося у схвалені на засіданні Політбюро 27 грудня 1979 р. положення. Л. Брежнєв писав: “Уряд Афганістану впродовж майже двох років неодноразово звертався до нас із таким проханням. До речі, одне із таких прохань було направлено 26 грудня цього року. Про це знаємо ми, про це однаковою мірою знає афганська сторона, котра надсилала нам такі прохання. Хочу ще раз підкреслити, що направлення радянських обмежених контингентів до Афганістану має єдину мету – надання допомоги й сприяння у відбитті актів зовнішньої агресії, котрі мають місце впродовж тривалого часу й зараз набули більш широких розмахів.

Зовсім неприйнятні й такі, що не відповідають дійсності, є твердження, котрі містяться у Вашому посланні, немовби Радянський Союз удався до чогось задля повалення уряду Афганістану. Маю з упевненістю підкреслити, що зміни в афганському керівництві здійснені самими афганцями й лише ними. Спитайте про це в афганського уряду.

Не відповідає дійсності й те, що міститься у Вашому посланні з приводу долі колишніх афганських керівних діячів. Дані, котрі є в нашому розпорядженні, спростовують твердження,

які Ви отримали”. Далі Л. Брежнев у завуальованій формі звинуватив США у втручанні у внутрішні справи ДРА [4, с. 122 – 123].

Така риторика лідерів обох наддержав свідчила про неминучий провал політики розрядки й початок нового витка “холодної війни”. Так врешті-решт і сталося. Проте справжнім випробуванням для виробленої радянським керівництвом лінії, яке засвідчило її повну кризу, стали ініційовані Пакистаном і Саудівською Аравією засідання Ради Безпеки і Надзвичайної сесії Генеральної Асамблеї ООН у січні 1980 р. СРСР і ДРА спробували скоординувати свої зусилля на цьому міжнародному форумі. Про це свідчить запис розмови голови радянського зовнішньополітичного відомства А.А. Громико з міністром закордонних справ ДРА Ш.М. Достом незадовго до цих засідань, а саме 4 січня 1980 р [2, с. 16 – 22]. Характер діалогу двох міністрів нагадує ймовірніше настановчу бесіду начальника з підлеглим, або ж роз’яснення складної теми вчителем учневі-трієчнику. А. Громико послідовно розтлумачив необхідну лінію поведінки афганського міністра в Нью-Йорку, яка, знову ж таки, повторювала затверджені на засіданні Політбюро 27 грудня 1979 р. аргументи радянської сторони. На завершення Ш.М. Дост сказав: “Мені залишається сердечно подякувати Вам, пане міністре, за надзвичайно корисні й цінні для мене поради щодо виступу в Раді Безпеки.

Я не лише уважно їх вислухав, алей й докладно записав. Усі висловлені Вами побажання будуть стрижнем мого виступу в Раді Безпеки. Ще раз щиро дякую за відверту дружню бесіду” [2, с. 22].

Доказова база ДРА і СРСР виявилася недостатньою. Так, обговорення, за визначенням “Правди”, “надуманого афганського питання” на засіданні Ради Безпеки 8 січня 1980 р. прогнозовано завершилося нічим: головна радянська газета рапортувала, що “проект резолюції, котрий просувався, не був прийнятий, оскільки проти нього проголосував СРСР – постійний член ООН” [5, с. 5]. Але обговорення ситуації в Афганістані на сесії ГА ООН обернулося справжнім фіаско для Москви. І хоча “Правда” заявляла про рішучий осуд втручання у внутрішні справи Афганістану з боку США, Китаю і Пакистану делегаціями Болгарії, Угорщини, НДР, Польщі, Чехословаччини, Монголії, Української і Білоруської РСР [6, с. 5], категоричні протести делегацій Індії, Анголи й В’єтнаму [7, с. 5], результати голосування свідчили про інше. Вони, до речі, в СРСР ніколи оприлюднені не були. 14 січня 1980 р. за резолюцію ГА ООН ЕС-6/2, котра засуджувала перебування іноземних військ в Афганістані (СРСР не згадувався в резолюції “за іменем”), проголосували 104 країни, 18 утрималися й скільки ж висловилися проти. Надалі “афганське питання” неодноразово ставилося на голосування в ГА ООН. У листопаді цього ж року за виведення ОКРВ висловилися уже 111 країн (22 утрималися й 12 – проти). Через рік за засудження політики Москви голосувало вже 116 країн [8, р. 330]. Проти цих резолюцій традиційно голосували країни Варшавського договору (окрім Румунії), Ангола, Ефіопія Мозамбик, Південний Ємен, В’єтнам. Утримувалися дружні СРСР арабські країни (Сирія, Алжир, Лівія), Фінляндія, Індія.

Якщо на міжнародній арені радянське керівництво хоча б спробувало обґрунтувати й аргументувати свої дії в Афганістані, то населення СРСР і надалі перебувало в інформаційному вакуумі. 28 грудня 1979 р., на другий день після початку афганської війни, в “Правді” не було вміщено жодного слова про політичну ситуацію в цій державі. 29 грудня головна газета країни помістила вітальну телеграму Л. Брежнева на адресу Б. Кармалю у зв’язку із обранням його на посади голови Револуційної Ради, лідера Народно-демократичної партії Афганістану та голови уряду ДРА [8, с. 1], а також повідомлення ТАРС із лицемірною назвою “Звернення уряду Афганістану”. У ньому, зокрема, йшлося: “Уряд ДРА, беручи до уваги втручання й провокації зовнішніх ворогів Афганістану, котрі (ці втручання і провокації – О.К.) тривають і розширюються, і з метою захисту завоювань квітневої революції, територіальної цілісності, національної незалежності й підтримки миру та безпеки, спираючись на Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво від 5 грудня 1978 р., звернувся з негайним проханням про надання невідкладної політичної, моральної, економічної допомоги, а також військової допомоги, за якою уряд Демократичної Республіки Афганістан неодноразово звертався до Радянського Союзу.

Уряд Радянського союзу задовольнив прохання афганської сторони” [8, с. 4].

Ці скупі рядки в центральній радянській газеті не містили жодної конкретної інформації ні про характер, ні про масштаби допомоги революційному Афганістану з боку СРСР. 31 грудня

1979 р. на шпальтах “Правды” уперше було вжито абревіатуру ОКРВ – “обмежений контингент радянських військ”, мета перебування якого в ДРА – “тільки для сприяння відбиття збройного втручання зовні” [9, с. 4]. Сам же термін, запропонований, як прийнято вважати, міністром оборони СРСР маршалом Д.Ф. Устиновим [10, с. 112], на перший погляд, видається абсурдним із позиції здорового глузду. Історія доводить, що “необмежених” військових контингентів не існує. Проте, на нашу думку, і він мав пропагандистське наповнення. Мовляв, якщо контингент обмежений, то й завдання він виконує обмежені, і ні про жодні широкомасштабні військові дії мови бути не може. Тобто радянське керівництво прагнуло, щоб уживаний офіційний термін розкривав кількісну обмеженість радянських військ та тимчасовість їхнього перебування в Афганістані.

Наступна згадка про ОКРВ на сторінках “Правды” з’явилася лише 22 січня, та й то у вигляді листа до редакції робітника із Салавату Л. Семенова, де йшлося, що “радянський народ одностайно схвалює і підтримує рішення нашого уряду про введення обмеженого військового контингенту до Афганістану” [11, с. 5]. Надалі, аж до початку Перебудови, офіційна преса фактично ігнорувала перебування радянських військ в Афганістані. Натомість радянський читач отримував дозовану інформацію про успіхи народної влади в Афганістані, підступні дії сил внутрішньої реакції, керованої силами імперіалізму, яким успішно протистоять збройні сили ДРА спільно із загонами міліції та народної самооборони. Газети “Правда” і “Красная звезда” періодично друкували замітки про радянських військових, які успішно захищають мирних жителів і шляхи сполучення від контрреволюційних банд. Як наслідок, афганська війна тривалий час залишалася для обивателя невідомою, зовні спокійною, а головне – фактично безкровною. У сукупності все це породжувало явище нерозуміння основною масою населення війни, що трактувалася як “інтернаціональний обов’язок”.

Як видно, і в спілкуванні з власним народом радянська влада не відходила від установлених на історичному засіданні Політбюро 27 грудня 1979 р. догм. Підтвердженням цього може слугувати промова Л. Брежнєва на зустрічі з виборцями Бауманського виборчого округу міста Москви 22 лютого 1980 р. У ній, зокрема, радянський лідер сказав: “Панові Картеру та його оточенню добре відомо, що ніякої інтервенції росіян в Афганістані не було й немає... Добре відомо Вашингтону й усе про інтервенцію з пакистанської території. Адже американці разом із китайцями та іншими самі спрямовують цю інтервенцію, яка створила серйозну загрозу афганській революції та й безпеці нашого південного кордону.

Відомо Білому дому також і те, що СРСР виведе свої військові контингенти з Афганістану, як тільки відпадуть причини, котрі викликали їхню присутність там, і афганський уряд визнає, що ця присутність не становить більше необхідності” [12, с. 273 – 274].

У такому ж дусі спілкувався із виборцями Приокського виборчого округу в м. Горькому 11 лютого 1980 р. шеф КДБ Ю.В. Андропов: ОКРВ був уведений “для того, щоб допомогти народній владі присікти агресію. Цей непростий крок був здійснений у повній відповідності із радянсько-афганським договором, із духом і буквою Статуту ООН. Він став високим актом відданості принципу пролетарського інтернаціоналізму, необхідною умовою захисту інтересів нашої Батьківщини” [13, с. 187].

Такої інформації було явно недостатньо для того, щоб рядові громадяни усвідомили виправданість та доцільність дій радянського керівництва. Адже, як писав генерал В.В. Андреев, про те, що в Афганістані перебуває ОКРВ, котрий веде запеклі бої незрозуміло за кого і за що, що там щоденно гинуть десятки, а то й сотні наших воїнів, до 1983 – 1984 рр. знало дуже обмежене коло осіб [14, с. 14]. Бракувало цієї інформації про ситуацію в ДРА й для моральної та політичної підготовки військовослужбовця, якого держава направляла воювати за межі своєї Батьківщини. Тому величезна відповідальність покладалася на офіцерів та замполітів із тим, щоб забезпечити належний рівень ідеологічної та пропагандистською обробки солдата ОКРВ.

На політзаняттях солдатам наголошували на інтернаціональному обов’язку. Саме ця категорія стала стрижнем пропагандистської обробки радянського солдата й радянської молоді взагалі. Кожен військовослужбовець Обмеженого контингенту радянських військ отримував “Пам’ятку радянському воїну-інтернаціоналісту”. Ця невелика книжечка містила уривки із офіційних документів ЦК КПРС щодо ДРА, довідникову інформацію про цю країну. На третій

сторінці її містилися рядки: “Воїн Радянської армії! Батьківщина доручила тобі високу та почесну місію – надати інтернаціональну допомогу народу дружнього Афганістану”.

З правового погляду апеляція до інтернаціонального обов’язку була доволі хиткою. Передусім наголосимо, що “інтернаціональний обов’язок” – категорія ймовірніше моральна. Адже інтернаціоналіст – це добровільне кредо людини. “Інтернаціоналіст” – доброволець й “інтернаціоналіст” – армія наддержави – це абсолютно різні речі. За такою логікою і пакистанського найманця, і араба-добровольця, котрі проголосили джихад і воювали в Афганістані проти урядових військ й ОКРВ, також можна було назвати інтернаціоналістами. Так можна виправдати будь-яку агресію і будь-яку інтервенцію. До того ж військовослужбовець має діяти відповідно до Військової присяги. А в ній немає жодного слова про інтернаціональний обов’язок, лише про захист кордонів своєї Батьківщини. Тому була винайдена формула, яка мала зняти цю невідповідність. Згідно з нею, світовий імперіалізм прагнув перетворити Афганістан на плацдарм агресії проти СРСР, а тому ОКРВ не просто підтримує спроби народної влади ДРА захистити завоювання революції, але й захищає південні кордони своєї Батьківщини. А. Громико у своїх мемуарах чітко сформулював цю позицію. Радянські воїни в Афганістані віддали своє життя “насамперед за безпеку Радянської держави. А те, що це трапилося на афганській землі, не змінює суті справи” [15, с. 181].

Про такий характер пропагандистської кампанії в середовищі військовослужбовців ОКРВ знаходимо свідчення в їхніх численних спогадах. Н.М. Пашкевич, офіцер ОКРВ у 1979 р., писав з цього приводу: “Чому? Навіщо? З якою метою? Проводячи політичні заняття з особовим складом, було болісно важко пояснити солдатам і сержантам, чим викликаний цей крок. Давили все більше на патріотизм, на наші кращі якості, на те, що ми не можемо полишити нашого південного сусіда в біді” [16, с. 6].

Постійно наголошувалося, що Демократична Республіка Афганістан найближчим часом має стати жертвою прямої імперіалістичної, передусім американської агресії. І що лише Радянський Союз може захистити дружню державу. Британський дослідник С. Таннер у своїй праці наводить свідчення радянського солдата Юрія Тінькова про те, що на політзаняттях солдатам пояснювали: “зелені берети” вже рвуться до Афганістану, а при висадці в Кабулі радянські воїни шукали очима гармати янкі [17, р. 236]. Такі ж свідчення наводять у своїй праці радянські автори Д. Гай і В. Снігерьев. Солдатам пояснювали: “Якщо не увійдемо першими, то увійдуть американці” [10, с. 106], “на декілька годин випередили американців” [10, с. 107].

Про те, що такої аргументації було явно недостатньо для солдатів, котрі з часом ознайомилися з афганською дійсністю, свідчать такі ж пояснення військовослужбовців ОКРВ. В.В. Пасько у своїх спогадах пише, що після однієї з операцій із зачистки кишлака в нього промайнули думки: “А чи не з народом ми воюємо?”, “Ми прийшли їм допомогти чи завоювати?” [18, с. 139]. Інший рядовий, перебуваючи в укріпленому гарнізоні, з подивом говорив: “Ми прийшли сюди соціалізм будувати, а нас відгородили колючим дротом” [19, с. 49]. І подібних свідчень можна навести чимало, і вони засвідчують відсутність повного розуміння військовослужбовцями ОКРВ справжньої мети та характеру війни в Афганістані.

Таким чином, можна наслідитися стверджувати, що пропагандистське супроводження радянського вторгнення до Афганістану в грудні 1979 р. не виконало поставленої перед ним мети. Світова спільнота не прийняла аргументи радянської сторони, а тому її реакція на дії кремлівського керівництва була здебільшого негативна. Авторитет СРСР у світі суттєво похитнувся. СРСР, як і новий кабульський режим, опинився в міжнародній ізоляції, відносини із США та їхніми союзниками в Європі, Китає, навіть рядом країн Центральної та Південно-Східної Європи значено погіршилися.

Радянське пропагандистське обґрунтування, і не лише з позицій нинішнього часу, виявилось недостатньо професійним і слабким. Воно ґрунтувалося лише на ідеологічних принципах доби “холодної війни” й на військових гаслах, запозичених із часів Другої світової війни. Воно абсолютно не враховувало й не оперувало жодними науковими знаннями про Демократичну республіку Афганістан: її історію, природні умови, культуру, суспільство, характер останніх подій тощо. Особливо це відчувалося в спілкуванні влади із населенням власної країни. Тому можна стверджувати, що й радянський народ у своїй переважній більшості не зрозумів і не прийняв цієї чужої для нього війни. Як не зрозумів військових, котрі воювали в Афганістані й потім поверталися назад до Союзу. Таке нерозуміння поглибило й без того

колосальну прірву між народом і владою. А це, у свою чергу, стало одним із чинників краху як радянської системи, так і радянської держави загалом.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Костыря А.А. Историография, источниковедение, библиография спецоперации СССР в Афганистане (1979 – 1989 гг.). – Донецк: ООО “ИПП Промінь”, 2009. – 600 с.
2. Секретные документы из особых папок. Афганистан // Вопросы истории. – 1993. – №3. – С. 3 – 33.
3. Устав Организация Объединенных Наций // Сайт Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс: <http://www.un.org/ru/documents/charter/>]
4. Позиция руководства США в связи с вводом советских войск в Афганистан в 1979 г. / Предисловие Дж. Хершберга (США) // Новая и новейшая история. – 1997. – №3. – С. 107 – 139.
5. Правда. – 9 января 1980 г.
6. Правда. – 12 января 1980 г.
7. Правда. – 13 января 1980 г.
8. Правда. – 29 декабря 1979 г.
9. Правда. – 31 декабря 1979 г.
10. Гай Д., Снегирев В. Вторжение. Неизвестные страницы необъявленной войны. – М.: СП ИКПА, 1991. – 384 с.
11. Правда. – 22 января 1980 г.
12. Брежнев Л.И. Ленинским курсом. Промови, привітання, статті. – К.: Політвидав України, 1981. – Т. 8. – 777 с.
13. Андропов Ю.В. Избранные речи и статьи. – М.: Политиздат, 1983. – 320 с.
14. Андреев В.В. Неожиданная война. – Воронеж: Калита-Р, 2004. – 144 с.
15. Громько А.А. Памятное. – Кн. 2. – М.: Политиздат, 1990. – 559 с.
16. Пашкевич Н.М. Афганистан: война глазами комбата. – М.: Воениздат, 1991. – 128 с.
17. Tanner S. Afghanistan. A Military History From Alexander The Great To The Fall Of The Taliban. – Cambridge: Da Capo Press, 2002. – 351 p.
18. Пасько В.В. Ночь забытых песен. – К. – Тернополь: Збруч, 1999. – 312 с.
19. Алексиевич С.А. Цинковые мальчики: Документальная проза. – М.: Молодая гвардия, 1990. – 172 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ковальков Олександр Леонідович, кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: радянсько-афганські відносини, радянське військове вторгнення до Афганістану.

УДК 94 (497,2) “07/08”

**АНТИБОЛГАРСЬКА ПОЛІТИКА
ВІЗАНТІЙСЬКИХ ІМПЕРАТОРІВ VIII–IX СТ.**

Сергій МІЛЮТІН (Кіровоград)

У статті автор характеризує якісні зміни, що стосувалися візантійської армії під час правління Костянтина V та доводить зростання ролі особистості імператора під час військових кампаній.

Ключові слова: Костянтин V, Никифор I, фема, стратіоти, стратіг, коміт.

В статье автор характеризует качественные изменения, что затрагивали византийскую армию во время правления Константина V, также автор доказывает возрастание влияния императора на ход военных кампаний.

Ключевые слова: Константин V, Никифор I, фема, стратиоты, стратиг, комит.

In the article the author characterizes the qualitative changes that affected the Byzantine army in time of Constantine V. Also the author shows the growing emperor's influence on the course of military campaigns.

Keywords: Constantine V, Nikephoros I, theme, stratioti, strategos, comes.

Військова історія Візантії, завжди викликала інтерес в іноземних та вітчизняних науковців. Але незважаючи на це постаті візантійських імператорів Костянтина V та Никифора I залишилися обділеними увагою істориків. Костянтин V увійшов у візантійську історію, як непримиримий ворог та гонитель ортодоксального християнства, а Никифор I як реформатор-невдаха.

Федір Успенський доволі широко оцінив постать Костянтина V, у працях цього дореволюційного історика можна побачити аналіз військових кампаній, котрі провів візантійський імператор та характеристику його внутрішньої політики, в передусім участь в іконоборському русі. Інший дореволюційний історик Микола Осокін нажаль не надав великого